

Rapport

Förlorad skolgång

– hur vi kan bryta utvecklingen i skolor
med långvarigt låga kunskapsresultat.

Rapporten är framtagen under år 2026

Ansvarig Famna: Aleksandra Wasso

Ansvarig Räddningsmissionen: Sandra Stene

Grafisk form: Kombo kommunikation

Inledning

Sverige har ett stort antal skolor där måluppfyllelsen under många år konsekvent har varit långt under rikssnittet. De finns i olika delar av landet och i olika typer av kommuner. Många av dem finns i socioekonomiskt utsatta områden.¹ Det finns många förklaringar till dagens ojämlika skola.² Bostadssegregation och skillnader i livsvillkor är några av de orsaker som påverkar elevers resultat. Skolor med svåra utmaningar kan hamna i en negativ spiral, där vikande elevunderlag och låga resultat riskerar att förstärka varandra. Det nuvarande skolsystemet riskerar att skapa incitament som drabbar skolor med sämre förutsättningar extra hårt.

Under lång tid har kompensatoriska insatser genomförts i form av socioekonomisk viktning av resurser samt annat stöd till skolor i socioekonomiskt utsatta områden.³ Dessa insatser har dock inte lett till acceptabla kunskapsresultat, trots tydliga krav på en likvärdig utbildning för alla barn och elever i Skollagen, Barnkonventionen, Skolverkets allmänna råd och statlig tillsyn genom Skolinspektionen.⁴

Att barn saknar tillgång till en fungerande skola i sitt närområde är inte en fråga för enskilda elever, familjer eller områden att lösa. Det är en fråga om hur vi som samhälle säkerställer barns rätt till utbildning, och därmed också en fråga om Sveriges framtid.

Den här rapporten är skriven av Famna och Räddningsmissionen i samverkan med Idéburna skolors riksförbund (ISR). I vårt arbete möter vi återkommande barn och unga vars skolgång inte ger dem de förutsättningar de har rätt till. Vi möter också skolaktörer och barnrättsorganisationer som oroas av situationen.

Rapporten syftar till att belysa den ojämlikhet i utbildningskvalitet som barn och unga möter i Sverige idag samt att bidra med ett konkret förslag på hur utvecklingen skulle kunna vändas.

Utgångspunkten för rapporten är vår samlade erfarenhet av arbete nära barn och unga, många i utsatta livssituationer, i kombination med en analys av skolstatistik och forskning inom området.⁵

***Famna** är en intresse- och kunskapsorganisation som tillsammans med medlemmar synliggör den idéburna sektorns roll, särart och potential i den svenska välfärden. Famna är en brobyggare mellan idéburna aktörer och beslutsfattare och tar fram konkreta förslag och sprider kunskap om den idéburna sektorn.*

***Räddningsmissionen** är en ideell förening och barnrättsorganisation som arbetar för alla människors rätt till ett värdigt liv. Räddningsmissionen har arbetat med socialt arbete och idéburen välfärd för att möta samhällsutmaningar sedan 1950-talet. Organisationen driver två grundskolor i Göteborg: Communityskolan Tynnered och Communityskolan Gårdsten. Skolorna är idéburna, icke-konfessionella och icke-vinstdrivande.*

***Idéburna Skolors Riksförbund (ISR)** är branschorganisationen för Sveriges idéburna, icke-vinstdrivande skolor. ISR samlar icke-vinstdrivna skolhuvudmän från hela landet och verkar för ökad mångfald och långsiktigt samhällsengagemang inom utbildningsväsendet.*

¹ Skolinspektionen, 2020, Rapport om långvarigt låga kunskapsresultat.

² SOU 2020:28, En mer likvärdig skola.

³ Johansson & Årlestig, 2021, "Om stödstrukturer i SBS-insatser – statens och huvudmannens roll", i: Rönnström & Johansson (Red), Att förbättra skolor med stöd i forskning (s. 35-66); SOU 2017:35 Samling för skolan - Nationell strategi för kunskap och likvärdighet

⁴ Skollagen, 1 Kap 4§, 9–10§§; Barnkonventionen (FN, 1989), artikel 2, 28–29

⁵ Rapporten har faktagranskats av Anna Swärd, doktorand vid Specialpedagogiska institutionen, Stockholms universitet. Rapportens slutsatser och rekommendationer ansvarar Famna och Räddningsmissionen själva för.

Alla barns lagstadgade rätt till en bra skola

Alla barn i Sverige har en lagstadgad rätt till en likvärdig utbildning. Skollagen slår fast att utbildningen ska vara likvärdig inom varje skolform, oavsett var i landet den anordnas.⁶ Trots detta finns det i dag elever som under lång tid inte har fått tillgång till en skola som ger dem de förutsättningar de har rätt till. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen), som sedan 2020 är svensk lag, ska barnets bästa komma i främsta rummet och varje barn ges förutsättningar att utvecklas genom utbildning.

Lägesbeskrivning: ett mycket stort antal elever lämnar grundskolan utan behörighet

Av de nästan 124 000 elever som gick ut årskurs nio under våren 2025 saknade 15,9 procent, motsvarande cirka 19 700 elever, behörighet till gymnasiet.⁷ Bakom riksgenomsnittet finns stora skillnader i kunskapsresultat mellan skolor, vilket visar på en strukturell ojämlikhet. I socioekonomiskt utsatta områden finns skolor där andelen elever som i årskurs 9 saknar behörighet till gymnasiet är dubbelt så hög som rikssnittet, ibland tre gånger så hög. Flera skolor har haft generellt låga kunskapsresultat under lång tid. Flera studier och utredningar bekräftar dessutom bilden av att många skolor brister i arbetet med att ge elever extra anpassningar och särskilt stöd, alternativt att de sätter in dem för sent.⁸

Flera skolor med långvarigt låga kunskapsresultat har haft utmaningar kopplat till kontinuitet och stabilitet i ledning och organisation.⁹

För att illustrera problematiken har vi analyserat Skolverkets statistik för skolenheter i hela landet under läsåren 2015/16–2024/25. Analysen visar att det finns skolor där en stor andel elever återkommande lämnar årskurs 9 utan behörighet till gymnasiet yrkesprogram. Skolorna finns i såväl storstadsområden som andra delar av landet. Vi har valt att inte namnge skolorna eftersom syftet inte är att peka ut enskilda skolor, utan att visa på brister i skolsystemet som helhet.

Många av skolorna med låga kunskapsresultat finns i socioekonomiskt utsatta områden med sociala utmaningar men det är inte hela bilden. Långvarigt låga kunskapsresultat finns också i områden som inte har sådana utmaningar, de finns i både stora och små städer, på bruksorter och i glesbygd. Samtidigt finns skolor i socioekonomiskt utsatta områden som under lång tid uppvisar betydligt högre och mer stabila resultat, i vissa fall över rikssnittet. Att bristerna finns spridda bekräftas bland annat i undersökningar gjorda av Dagens Samhälle tillsammans med Newsworthy.¹⁰ **Rätten att få en komplett skolgång och tillgång till kunskap gäller självklart elever på alla orter.**

⁶ Skollagen, 1 Kap. 9§

⁷ Skolverket, 2025, Pressmeddelande: Marginell förändring av gymnasiebehörigheten. www.skolverket.se/om-skolverket/nyheter-och-pressmeddelanden/pressmeddelanden/pressmeddelanden/2025-09-25-marginell-forandring-av-gymnasiebehorigheten

⁸ Skolverket, 2026, PM om särskilt stöd i grundskolan 2025/26; Sveriges lärare, 2023, Undersökning av den svenska grundskolans förutsättningar och kompensatoriska förmåga.

⁹ Skolinspektionen, 2020, Rapport om långvarigt låga kunskapsresultat.

¹⁰ Skolverket statistik och utvärderingar publicerat fram till läsåret 2024/25 samt Dagens Samhälle 3 aug 2026 Färre når behörighet för gymnasiet – här är kommunerna som sticker ut.

Alla barn har rätt till utbildning, och grundskolan ska vara obligatorisk och gratis. Staten ska även arbeta för att göra gymnasieutbildning tillgänglig.

[BARNKONVENTIONEN, ARTIKEL 28](#)

Skolan ska utveckla barnets personlighet, anlag och fysiska/psykiska förmåga. Utbildningen ska förbereda barnet för ett ansvarsfullt vuxenliv och lära ut respekt för mänskliga rättigheter, kultur och miljö.

[BARNKONVENTIONEN, ARTIKEL 29](#)

Vid alla beslut som rör skolan ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

[BARNKONVENTIONEN, ARTIKEL 3](#)

Flera skolor har mycket låg målpuppfyllelse över lång tid

Att skillnaderna mellan skolor i Sverige är stora innebär att barn och unga inte får en likvärdig kvalitet i sin utbildning, men det mest allvarliga är att det finns skolor där kunskapsresultaten över lång tid fortsätter att vara mycket låga. I en jämförelse vi gjort av andelen elever med behörighet till gymnasiets yrkesprogram framgår att flera skolor under en tioårsperiod har haft genomgående låga kunskapsresultat. Medan rikssnittet ligger på omkring 84 procent, finns det skolor som återkommande har resultat där så lite som en tredjedel av eleverna får behörighet till gymnasiet. Ett flertal skolor har dessutom återkommande resultat där inte ens hälften av eleverna får gymnasiebehörighet. Att situationen i flera skolor är i stort sett oförändrad över tid visar på ett tydligt systemfel. Resultaten varierar mellan åren och på några skolor syns tydliga förbättringar. Medan det i flera fall inte syns några tydliga förbättringar under den studerade tioårsperioden, vilket innebär att elever år efter år lämnar skolan utan de kunskaper de har rätt till.

Bristerna är varken enstaka eller tillfälliga, de är inte heller begränsade till några få skolor eller kommuner. Tvärtom går tusentals elever varje läsår i skolor som inte förmår ge eleverna den skolgång och den kunskap de har rätt att förvänta sig.

Tio år av låga kunskapsresultat

En nationell genomgång visar att det finns skolor där minst var tredje elev återkommande lämnar årskurs 9 utan behörighet till gymnasieskolans yrkesförberedande program.

	Kommun/kommungrupp	Andel behöriga elever *	1/3 inte behöriga	1/4 inte behöriga
Skola A	Större stad	40,50%	10 av 10 år	10 av 10 år
Skola B	Göteborg	52,30%	10 av 10 år	10 av 10 år
Skola C	Stockholm	54,70%	6 av 10 år	10 av 10 år
Skola D	Malmö	57,40%	8 av 10 år	9 av 10 år
Skola E	Malmö	57,60%	8 av 10 år	10 av 10 år
Skola F	Göteborg	58,10%	8 av 10 år	10 av 10 år
Skola G	Större stad	58,60%	8 av 10 år	8 av 10 år
Skola H	Stockholm	62,10%	7 av 10 år	10 av 10 år
Skola I	Pendlingskommun nära storstad	62,80%	7 av 10 år	9 av 10 år
Skola J	Landsbygdskommun	65,90%	6 av 10 år	9 av 10 år

*Andel av samtliga avgångselever på skolan som under hela tioårsperioden, läsåren 2015/16–2024/25, uppnått behörighet till gymnasieskolans yrkesförberedande program.

Så har skolorna valts ut

Hela landet

Skolverkets statistik för samtliga jämförbara skolenheter, 2015/16–2024/25.

Kriterier för urval

Mer än en tredjedel av eleverna har inte fått behörighet till gymnasiet under minst sju av tio år.

Mer än en fjärdedel av eleverna har inte fått behörighet till gymnasiet i minst nio av tio år samtidigt som det sammantagna elevvägda tioårsresultat är under 70 procent.

Avgränsningar

Bland de skolenheter som uppfyllde de kvantitativa kriterierna gjordes därefter en robusthetskontroll. Skolor har inte valts som exempel när större organisationsförändringar, mycket små elevkullar eller specialiserade elevgrupper bedömts göra tioårsresultatet svårtolkat.

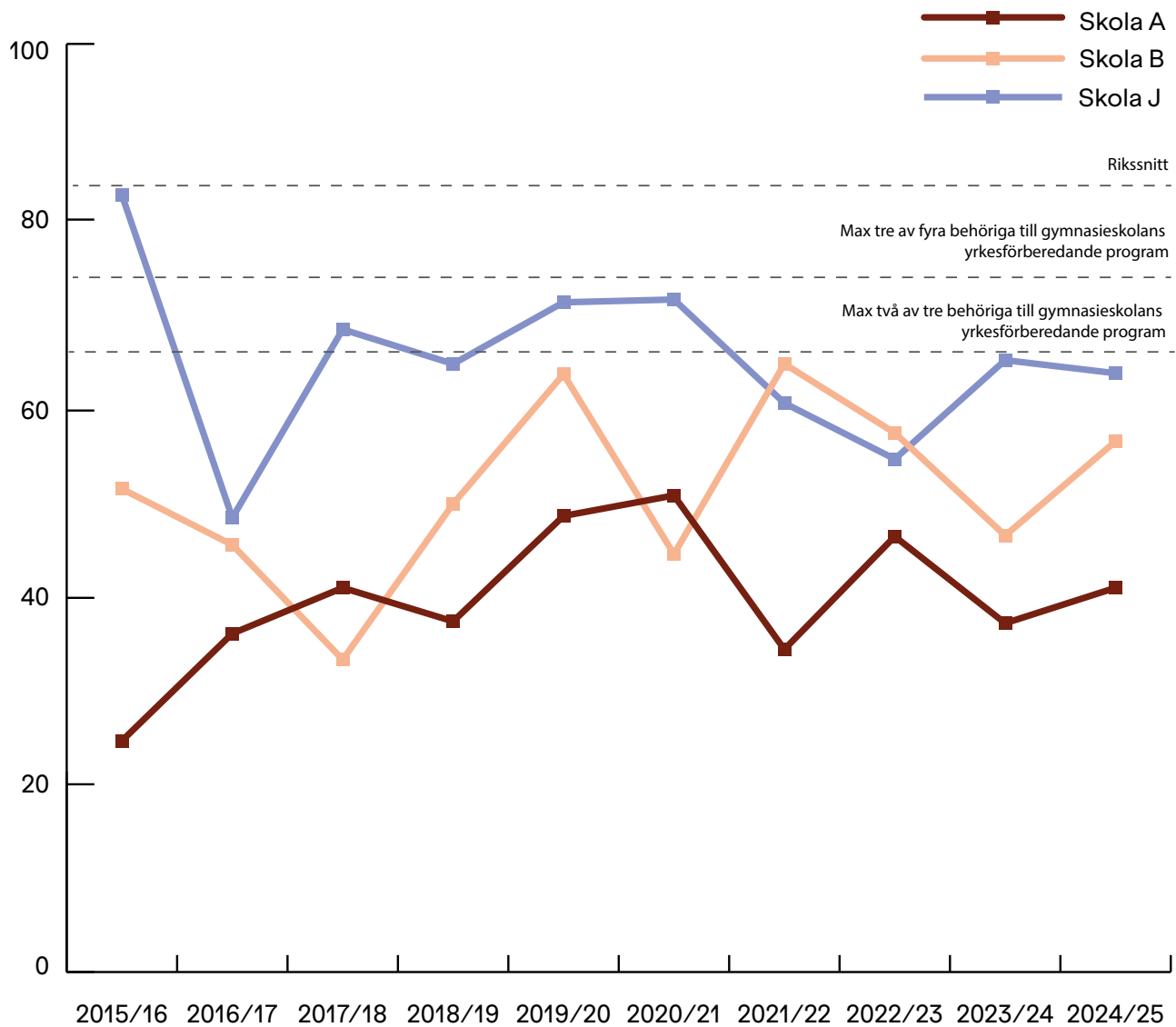
Socioekonomiska förutsättningar och hög andel nyinvandrade elever har inte varit grund för exkludering. Kontrollen visar att ett stort mottagande av nyinvandrade elever kan bidra till att förklara resultaten på vissa skolor och under delar av perioden, men inte ensamt förklarar det långvariga mönstret. På flera skolor kvarstår mycket låg gymnasiebehörighet även under år då andelen nyinvandrade elever är låg.

Urvalet är illustrativt och ska inte förstås som en rangordning av Sveriges skolor.

Låga kunskapsresultat resultat som återkommer över tid

Andel elever i årskurs 9 behöriga till gymnasieskolans yrkesprogram, tre skolor ur rapportens urval som illustrerar hur variationen mellan enskilda år kan se ut., 2015/16–2024/25.

Källa: Skolverket.

Konsekvenser av en ofullständig skolgång

Skolan är en viktig skyddsfaktor mot ohälsa och utanförskap.¹¹ När elever lämnar grundskolan utan fullständiga betyg och utan behörighet till gymnasiet får det tydliga konsekvenser, såväl för den enskilda eleven som för samhället i stort. En ofullständig skolgång är en riskfaktor för arbetslöshet, ohälsa, missbruk och kriminalitet. Elever som inte når behörighet till gymnasiet yrkesförberedande program har begränsade möjligheter att fortsätta sina studier. Att inte ha en gymnasieutbildning försämrar möjligheten att komma in på arbetsmarknaden. Många elever som påbörjar introduktionsprogram, men en rapport från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) visar att endast hälften av eleverna som lämnar grundskolan utan gymnasiebehörighet färdigställer sina gymnasiestudier inom fyra år.¹² Det innebär alltså att eleverna fortsätter att halka efter, även om insatser vidtas.

Utöver de personliga konsekvenserna i form av risk för ohälsa och utanförskap hotas även samhällets kompetensförsörjning, demokratin, samhällsgemenskapen och sammanhållningen när en betydande andel elever inte ges förutsättningar att komma vidare i utbildningssystemet.

Mycket höga samhällskostnader

De konsekvenser som följer av en misslyckad skolgång får, utöver det stora priset för den enskilde och anhöriga, även betydande ekonomiska effekter för samhället. När elever lämnar skolan utan fullständig utbildning ökar risken för långvarigt utanförskap, vilket medför stora kostnader för samhället. Socioekonomiska kalkyler av nationalekonomen Ingvar Nilsson visar att enbart ett år av utanförskap, i form av bristande etablering i arbetslivet och egen försörjning, kan komma att kosta samhället omkring 500 000

kronor per individ, bland annat genom förlorad produktion och förlorade skatteintäkter.¹³ Ett mer långtgående utanförskap, som även innefattar kriminalitet och psykisk ohälsa, kan kosta så mycket som 12–15 miljoner kronor per individ. Även Skandias stiftelse Idéer för livet beräknar att de cirka 13 000 ungdomar per år som inte når gymnasieexamen innebär ett samhällsekonomiskt bortfall på omkring 54 miljarder kronor över en livscykel, främst genom lägre produktion och lägre skatteintäkter. Beräkningen exkluderar dessutom kostnader för ohälsa och bidragsberoende, som riskerar att öka vid lägre utbildningsnivå.^{14 15}

Trots stöd och tillsyn kvarstår långvarigt låga kunskapsresultat

Satsningar för att lyfta skolor med låga kunskapsresultat har inte saknats. Skolverkets ”Samverkan för bästa skola” startade 2015 som ett regeringsuppdrag och har inneburit riktat stöd till skolor med låga resultat, i nära samverkan med huvudman och forskarstöd.¹⁶ Utvärderingar visar på stärkt kvalitetsarbete och ökad kapacitet för skolors långsiktiga utveckling medan effekterna på kunskapsresultat är mer varierande och visar att en omfattande problematik kvarstår.

När och hur ingriper staten?

Skolinspektionen, som genomför granskningar av huvudmän och verksamheter för att alla barn och elever ska få en likvärdig utbildning av god kvalitet i en trygg miljö, ska se till att skolhuvudmän sköter sina verksamheter i enlighet med lagar och förordningar.¹⁷ Skolinspektionen kan utfärda förelägganden, och kan besluta om viten om brister inte åtgärdas, exempelvis om skolan inte har tillräckligt med behöriga lärare, för lite undervisningstid i något ämne eller uppvisar någon brist i lokalernas utformning. Vid allvarliga missförhållanden som inte avhjälpas trots förelägganden kan Skolinspektionen

11 Folkhälsomyndigheten, 2025, Yttrande: Kunskap för alla – nya läroplaner med fokus på undervisning och lärande (2025:19)

12 MUCF, Focus 25

13 Nilsson & Nilsson Lundmark, 2015, Om samverkan mellan skola och arbetsliv ur ett socialekonomiskt perspektiv.

14 Skandia, Idéer för livet 2017, Samhällsförlusten av skolmisslyckande och värdet av att rädda fler i varje årskull och, 2023, Ungas trygghet och framtidstro.

15 En ännu högre siffra 500 000–600 000kr per individ och år anges i SOU 2016:46 – Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar. De räknar där enbart på ett tämligen okomplicerat utanförskap. Ytterligare kostnader tillkommer om personen behöver vård, sociala eller arbetsmarknadsinsatser.

16 Nordholm, & Adolfsson, 2024, “Big ideas, soft governance: Managing large-scale school improvement at the national agency level in Sweden”, International Journal of Educational Management.

17 Skolinspektionen, 2026. <https://www.skolinspektionen.se/om-oss/uppdrag-och-verksamhet/>

återkalla tillstånd för enskilda huvudmän eller besluta om verksamhetsförbud för kommunala skolor. Dessa ingripanden riktas framför allt mot brister i styrning, ledning och ansvarstagande.

Långvarigt låga kunskapsresultat utgör däremot inte grund för återkallat tillstånd eller stängning av verksamhet, trots att de påverkar stora elevgrupper. I tillsynen betraktas låga kunskapsresultat främst som indikatorer på bakomliggande brister, inte som ett missförhållande i sig. Utvärderingar pekar också på att tillsynen inte alltid leder till varaktiga förändringar. Sammantaget innebär detta att barns rätt till en god utbildning inte alltid säkerställs, trots både stödinsatser och ett utvecklat tillsynssystem.

Hur länge ska låga kunskapsresultat accepteras?

Det finns uppenbarligen ett behov av ett tydligare ansvarstagande för att säkerställa att elever får sina rättigheter tillgodosedda. En diskussion behöver föras om hur länge en skola kan ha varaktigt låga kunskapsresultat. Statliga myndigheter, såsom Skolinspektionen, behöver ha uppdrag och mandat att agera när kärnuppdraget inte uppfylls och kommuner behöver använda sitt handlingsutrymme för att skapa förutsättningar för verklig förändring.

Bakom varje resultat finns elever vars möjligheter att forma sin framtid begränsas. Samtidigt som vi här har visat på att vissa begränsningar finns, finns det också ett utrymme att i större utsträckning pröva nya arbetssätt inom ramen för dagens system. Erfarenheter från andra länder visar att det är möjligt att arbeta mer aktivt med omstart när skolor under lång tid inte uppfyller sitt uppdrag.

Kan Sverige lära av Englands Academies-program?

I ett svenskt perspektiv är den engelska reformen som utgår från Academies-programmet ett intressant exempel.¹⁸ I början av 2000-talet infördes Academies-programmet i England, med syftet att förbättra kunskapsresultaten och öka mångfalden av utförare

inom det offentligt finansierade skolsystemet. En Academy drivs av en självständig, icke-vinstdrivande organisation som huvudman och är offentligt finansierad. Academies finns i flera skolformer, från grundskola till gymnasial utbildning och specialiserade verksamheter. Det finns över 1000 sådana huvudmän där de minsta har en enstaka skola medan vissa driver över 100 skolor. Ägaren kan vara en fristående stiftelse, universitet eller icke-vinstdrivande aktör. En skola kan ombildas eller tas över i syfte att vända utvecklingen vid allvarliga och långvariga brister. Ofta väljs en aktör med goda resultat och erfarenhet av skolutveckling. Ombildning kan ske både frivilligt och efter ingripande från den engelska Skolinspektionen Ofsted. Skolor som under flera år har låga kunskapsresultat kan tvingas att genomgå ombildning, och även skolor som vid upprepade inspektioner bedömts kräva förbättringar kan bli föremål för detta. Vid en ombildning kvarstår centrala krav på utbildningen och verksamheten granskas av den engelska skolinspektionen.

Eleverna genomför nationella prov och läser obligatoriska ämnen, men skolorna har större handlingsutrymme när det gäller organisation, undervisning och arbetssätt. Detta innebär att det finns en etablerad modell för att förändra förutsättningarna i skolor som under lång tid inte uppfyller sitt uppdrag.

Forskning visar att flera av de tidiga omstarterna, där skolor med svaga resultat fick en ny huvudman, ledde till förbättrade kunskapsresultat. Academies-reformen kom senare att omfatta många andra typer av skolor, vilket gör resultaten för programmet som helhet mer blandade. Erfarenheterna tyder ändå på att ett huvudmannaskifte kan bidra till att vända utvecklingen i skolor med långvariga problem.¹⁹

Academies-reformen ger oss ett exempel på att det finns etablerade modeller för att förändra förutsättningarna i skolor som under lång tid inte uppfyller sitt uppdrag. Även om modellen inte är direkt tillämpbar i Sverige, visar den att det är möjligt att skapa strukturer för omstart när skolor inte lyckas vända en negativ utveckling.

¹⁸ UNESCO, 2017, Academies and Free Schools in England.

¹⁹ Braz, 2026, Review of the impact on pupils of English academies, London Review of Education

”

”Som vi brukar säga i Storbritannien: Talang finns överallt, men möjligheterna gör det inte. Införandet av Academies-programmet i England har gjort det möjligt för Oasis, den ideella organisation som jag grundade för 40 år sedan, att skapa konkret och livsförändrande hopp till socioekonomiskt eftersatta orter runt om i landet. På ett övergripande plan har reformen möjliggjort för entreprenörer och innovatörer att bidra med sina erfarenheter, resurser, kunskaper och sin vision – i partnerskap med staten – att bygga den livsavgörande utbildningen och de livsmöjligheter som varje barn har rätt till.”

Steve Chalke, grundare av Oasis.

“As we say in the UK, ‘talent is everywhere, opportunity is not’. But the introduction of the Academies programme to England has allowed Oasis, the charity I founded 40 years ago, to bring tangible and life-changing hope to under-served, socio-economically deprived communities across the country. More generally, it has allowed entrepreneurs and innovators to bring their experience, knowledge, resources and vision – in partnership with government – to create the transformational educational and life opportunities that every child deserves.”

Steve Chalke, founder of Oasis.

Oasis är en av Storbritanniens största idéburna organisationer. Genom sina skolor, sociala verksamheter och lokala samhällscenter arbetar organisationen för att stärka möjligheterna för barn och familjer i socioekonomiskt utsatta områden. Oasis driver idag 54 Academy-skolor med omkring 33 000 elever i England.

Svenska kommuners handlingsutrymme

Kommunernas ansvar enligt skollagen är långtgående, men det saknas bestämmelser om hur en kommun ska agera om den trots ansträngningar misslyckas med sitt uppdrag på en skola.^{20 21} Kommunallagens princip om kommunalt självstyre och ansvar för egna verksamheter innebär att staten inte kliver in och "tar över" kommunala skolor.

Sedan 2022 har Skolinspektionen möjlighet att ingripa mot kommunala och fristående huvudmän genom att besluta om verksamhetsförbud vid allvarliga missförhållanden som inte har avhjälpts trots förelägganden. En skola med stora brister kan alltså stängas, men det finns inga andra konkreta verktyg för staten för att vända utvecklingen. Vad som utgör ett "allvarligt missförhållande" definieras inte i skollagen eller dess förarbeten, utan avgörs av Skolinspektionen i varje enskilt fall. Det innebär att det saknas tydliga mekanismer för att hantera skolor som under lång tid uppvisar allvarliga resultatproblem, eftersom låga kunskapsresultat i sig inte utgör grund för verksamhetsförbud.

Inom ramen för gällande svensk rätt finns det alltså ingen möjlighet att "överlåta" huvudmannaskapet för en kommunal eller fristående skola till en extern aktör, varken idéburen eller annan, som ett led i ett statligt ingripande. Kommunen är enligt skollagen huvudman för den kommunala skolverksamheten och bär ett odelat ansvar för att utbildningen uppfyller skollagens krav. Detta ansvar kan inte disponeras fritt och kan inte överföras till en annan aktör.

Det bör i detta sammanhang även noteras att gällande rätt inte hindrar att en kommun, efter beslut om nedläggning av en kommunal skolenhet, möjliggör att skolverksamhet återupptas i samma lokaler av en enskild huvudman som etablerar verksamhet genom ordinarie tillståndsprövning.

En sådan lösning innebär inte något formellt huvudmannaskifte, utan bygger på att den kommunala verksamheten upphör och att ny skolverksamhet därefter etableras av en annan aktör i samma lokaler. Det innebär också att lärare, skolledning och annan personal inte automatiskt tas över utan det blir en fråga för medbestämmandeförhandlingar.

Det saknas en tydlig väg mellan att låta en skola fortsätta trots varaktigt låga kunskapsresultat och att helt stänga den. Detta skapar ett vakuum mellan kommunens ansvar, statens tillsyn och elevernas behov av en fungerande utbildning.

Begränsningar i dagens handlingsutrymme

Som det ser ut i Sverige idag innebär det att skolor i praktiken kan ha mycket låga kunskapsresultat, det vill säga en hög andel elever som inte får behörighet till gymnasiet, under lång tid utan att genomgripande förändringar genomförs. Systemet riskerar därmed att antingen acceptera brister under en längre period, eller ingripa först när situationen är så allvarlig att verksamheten måste upphöra.

Samtidigt ser vi att det finns ett handlingsutrymme inom det befintliga systemet för att agera mer kraftfullt än vad som ofta sker i dag. Även om svensk lagstiftning inte möjliggör ett huvudmannaskifte enligt engelsk modell, kan en kommun, efter beslut om nedläggning av en skolenhet, möjliggöra etablering av en ny verksamhet i samma lokaler. Om detta genomförs samordnat och ansvarsfullt skulle ett skifte kunna ske utan avbrott i elevernas skolgång. Det skulle innebära en tydligare väg mellan passivitet och avveckling.

Inspirerat av det engelska Academies-programmet skulle förutsättningar för omstart kunna skapas när en skola under en längre tid inte uppfyller sitt uppdrag. Syftet skulle då vara att inte stänga verksamheter,

²⁰ Skollagen, 2 kap.

²¹ PM Academy trust m.m., framtagen av Amir Daneshpaj, Reuter Advokatbyrå

utan att på annat sätt säkerställa att elever får en fungerande utbildning.

För att detta skulle kunna vara möjligt i Sverige krävs både ett tydligare ansvarstagande från statliga myndigheter och ett mer aktivt användande av det handlingsutrymme som redan finns på kommunal nivå. För att möjliggöra ett rent skifte av huvudmannaskap behöver lagstiftning ses över, men nuvarande handlingsutrymme skulle kunna möjliggöra samverkan lokalt. Ytterst handlar det om att säkerställa att elever inte blir kvar i verksamheter som under lång tid inte ger dem den utbildning de har rätt till.

Svenska exempel

Ett exempel är Fisksätraskolan i Nacka 2019. Den lades ned till följd av långvariga kvalitetsbrister. Samma år fattade Nacka kommun beslut om att överlåta skollokalerna till Stena Fastigheter, som efter omfattande ombyggnad upplät lokalerna till den idéburna organisationen Stiftelsen Viktor Rydbergs skolor, som genom ordinarie tillståndsprövning etablerade en skolverksamhet som startade 2021.

Det finns flera idéburna huvudmän som driver skola på platser där förutsättningarna är sämre. Initiativen bygger på övertygelsen att en idéburen organisation med långsiktigt samhällsengagemang, stort förtroendekapital, lokal förankring och värdefulla erfarenheter kan skapa förutsättningar som leder till att fler barn får en framtid med utbildning. Om kommuner skulle använda sitt handlingsutrymme och idéburna aktörer ges möjlighet att bidra skulle utvecklingen kunna vändas i fler skolor.

Strukturer och regelverk som i dag sätter ramarna för hur sådana förändringar kan genomföras skulle behöva utvecklas. Hur sådana lösningar ser ut kan variera beroende på lokala förutsättningar. I vissa

fall kan större idéburna huvudmän vara en del av lösningen, medan det i andra sammanhang kan handla om lokalt förankrade initiativ såsom stiftelser, byskolor eller föräldrakooperativ.

Från ord till handling

Den samlade bilden i denna rapport visar att alltför många elever under lång tid saknar tillgång till den utbildning de har rätt till. Trots omfattande insatser och tydliga styrsignaler kvarstår betydande brister, det gäller både i skolor i socioekonomiskt utsatta områden och i glesbygd. Det innebär att frågan inte längre enbart handlar om vad som behöver göras, utan om hur ansvar omsätts i konkret handling.

I skolor som över tid har haft låga kunskapsresultat finns det goda skäl både att i större utsträckning använda de möjligheter som redan finns för att bryta negativa utvecklingsmönster, och att se över vilka ytterligare verktyg som behövs.

I dag riskerar systemet att antingen acceptera brister under lång tid eller ingripa först när situationen har blivit akut. Vi menar att det behövs en tydligare väg däremellan.

Kommunerna behöver också ta ett mycket större ansvar när det är deras egna skolor som inte förmår att ge eleverna tillräckliga kunskaper.²² Förmår de inte att ge skolorna tillräckligt stöd och resurser för att vända utvecklingen behöver de pröva möjligheten att låta en annan huvudman starta en skola i samma upptagningsområde.

Inspirerat av internationella erfarenheter, såsom den engelska Academies-reformen, finns det skäl att pröva hur en omstart och ett förändrat huvudmannaskap kan användas för att bryta långvariga utbildningsmisslyckanden. För att möjliggöra en svensk version inspirerad av Academies-reformen behöver detta utredas.

²² I skolinspektionens granskning "Skolor med långvarigt låga kunskapsresultat" Diarienummer: 40-2020:2189, framkommer att 26 av 28 skolor hade kommunal huvudman.

Fokus på kunskapsresultat

Staten behöver ta ett tydligare ansvar för att tillsynen ska leda till faktisk förändring. Låga kunskapsresultat under lång tid borde vara föremål för mer kraftfulla åtgärder från Skolinspektionen. Skolinspektionen bör ha möjlighet att anvisa driften till sådana aktörer som har förmåga att vända utvecklingen och upprätthålla hög kvalitet.

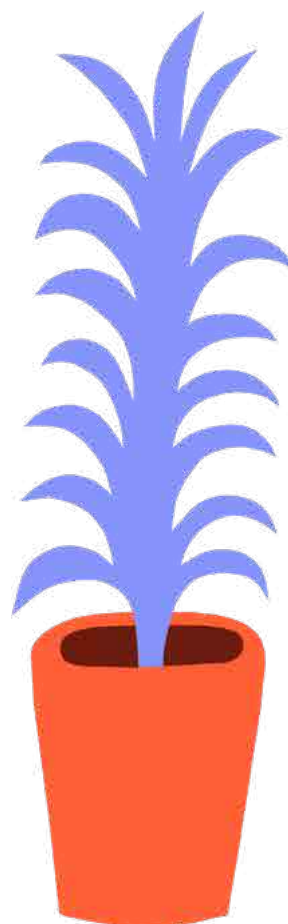
Omstart kan självklart inte ersätta reformer som angriper skol- och bostadssegregation, resursfördelning, skolans finansiella utrymme, lärarförsörjning eller skolvalets effekter. Det ska snarare ses som ett verktyg för vad samhället kan göra när en enskild skola trots stöd och kompensatoriska insatser har långvarigt låga kunskapsresultat.

Det finns flera idéburna organisationer som har kunskap och kompetens som på ett bättre sätt kan tillvaratas för att vända utvecklingen. Detta kan ske på olika sätt, genom lokal samverkan, eller med ett förändrat regelverk genom ett huvudmannaskifte. Vi pekar på en möjlighet, som inte kan lösa hela problematiken, men som skulle kunna innebära en vändpunkt för några skolor och många elever.

Elevers och vårdnadshavares insyn

Det är idag dessutom svårt för elever och vårdnadshavare att få kännedom om skolors kunskapsresultat. Statistiken finns på Skolverkets hemsida, men den är långt ifrån lättillgänglig. Långvarigt låga kunskapsresultat bör redovisas på ett transparent sätt som gör att det är enklare att synliggöra problemet och ställa krav, oavsett huvudman.

För att säkerställa att varje elev får tillgång till en fungerande utbildning av god kvalitet kräver vi därför både ett tydligare ansvarstagande och en ökad handlingskraft, från såväl statlig som kommunal nivå.

Vi vill se:

Kraftfulla insatser i skolor med långvarigt låga kunskapsresultat.

Skolinspektionen och kommunerna behöver agera innan brister riskerar att bli varaktiga, och med större konsekvens när skolor under längre tid inte uppfyller sitt uppdrag.

Öppen och transparent redovisning av kunskapsresultat.

Inför krav på att varje skola publicerar tydlig och lättillgänglig information om sina kunskapsresultat över tid. Genom transparent redovisning av kunskapsresultat och tydliga kriterier för när insatser behöver vidtas kan fokus öka på skolans kärnuppdrag.

Ge Skolinspektionen möjlighet att initiera omstart av skolor med långvarigt låga kunskapsresultat.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att utveckla verktyg som gör det möjligt för Skolinspektionen att vidta tvingande åtgärder, ytterst genom att initiera ett nytt huvudmannaskap.

Kommuner som agerar när resultaten inte förbättras.

Kommuner behöver i större utsträckning använda de möjligheter som redan finns inom dagens lagstiftning för att skapa förändring i skolor med långvarigt svaga resultat. Här finns goda möjligheter att ta vara på kraften hos idéburna aktörer och civilsamhället. Vissa driver redan idag skolor med goda resultat men det finns ytterligare aktörer med både stor kompetens och lokal förankring som har potential att lyfta kunskapsresultaten utan att det i bakgrunden finns några enskilda ekonomiska intressen.

När elever år efter år lämnar skolan utan de kunskaper de har rätt till kan vi inte nöja oss med att konstatera problemen. Skolans uppdrag är att kompensera för olika förutsättningar. När vi inte lyckas med det är det barnen som får bära konsekvenserna. En skola kan få en ny chans, men ett barn får inte en ny skolgång. Därför behövs förändring nu.

Famna Räddningsmissionen